

РОЗДІЛ II. ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІКИ

УДК 371.72:17.022–057.876

О. О. Єжова

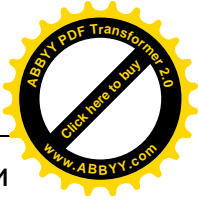
Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я В УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

На підставі аналізу сутності понять «педагогічні технології» та «здоров'язбережувальні технології» зроблено висновок про те, що поняття «здоров'язбережувальні технології» не повністю відповідають меті педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно-технічних навчальних закладів. Запропоновано використовувати лексему «педагогічні технології формування ціннісного ставлення до здоров'я».

Ключові слова: педагогічні технології, здоров'язбережувальні технології, формування ціннісного ставлення до здоров'я.

Постановка проблеми. Розвиток педагогіки здоров'я у сучасному освітньому просторі, значний досвід педагогічних інновацій у сфері збереження здоров'я молодого покоління у закладах освіти потребують систематичного узагальнення. Нині на перший план виходять питання технологічності навчання і виховання, зокрема у професійно-технічній освіті. Термін «технологія» походить від грецьких слів *techne* – «мистецтво», «майстерність» та *logos* – «учення». Науковці у визначенні педагогічної технології відштовхуються від тлумачення поняття технологія як сукупності «знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чого-небудь» [1]. Проте аналіз численних праць вітчизняних і зарубіжних педагогів свідчить про відсутність єдиного підходу до визначення, оцінки і значення для освіти її технологізації. Особливо актуальним питання щодо сутності «педагогічної технології» постає у контексті організації і проведення здоров'яспрямованої діяльності у професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ). Для визначення технологічних особливостей освітньої діяльності, що спрямована на збереження і зміцнення здоров'я учнів, часто використовують поняття «здоров'язбережувальні технології». Отже, для обґрунтування застосування технологій у педагогічній системі формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ необхідно розглянути сутність понять «педагогічні технології» і «здоров'язбережувальні технології».

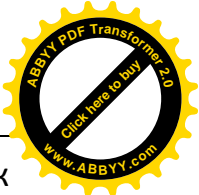
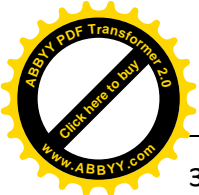

Аналіз актуальних досліджень із зазначеної теми свідчить про спроби провідних фахівців у галузі навчання і виховання систематизувати й узагальнити уявлення щодо понять «педагогічні» і «здоров'язбережувальні технології». В Енциклопедії освіти зазначено, що педагогічні технології – це «технології, які забезпечують перетворення педагогічного процесу в освітній установі на цілеспрямовану діяльність усіх його суб'єктів» [2, 661].

У «Словнику основних термінів і понять з превентивного виховання» численні визначення й підходи до розуміння терміна «педагогічна технологія» дозволили авторам зробити висновок про те, що у сфері виховання педагогічна технологія розглядається як: «1) змістовна техніка реалізації навчального процесу; 2) системна сукупність і порядок функціонування усіх особистісних, інструментальних і методологічних засобів, що використовуються для досягнення педагогічної мети; 3) системний метод створення, застосування і визначення всього освітнього процесу з урахуванням технічних, людських ресурсів та їх взаємодії, що своїм завданням вважає оптимізацію форм освіти (ЮНЕСКО); 4) передбачає спільну роботу тренерів з підлітками-лідерами; 5) є змістовним узагальненням навчально-виховного процесу, що може бути представлена науковим, процесуально-описовим і процесуально-діяльним аспектами» [9, 135].

Компонентом педагогічної майстерності, яка є науково обґрунтованим професійним вибором впливу педагога на учня для формування у нього ставлення до світу, вважають педагогічну технологію П. Підкасистий, В. Сластьонін, Н. Щуркова та інші. У контексті мети статті важливою є думка Н. Щуркової, яка зауважує, що для реалізації будь-якої педагогічної технології необхідно застосовувати основні технології (педагогічного спілкування, педагогічної оцінки, педагогічної вимоги, педагогічного створення і розв'язання конфлікту, педагогічного інформативного впливу) та додаткові (організації групової виховної діяльності, створення ситуації успіху та сприятливого психологічного клімату, етичного захисту, організації виховного середовища тощо) [8]. Отже, у системі формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно-технічних навчальних закладів мають застосовуватися як основні, так і додаткові педагогічні технології, які гарантуватимуть підвищення рівнів ціннісного ставлення до здоров'я в учнів.

У монографії Г. Селевка зроблена спроба класифікувати педагогічні технології на основі чотирьох позицій: педагогічна технологія як

засіб-інструмент (інструментальний підхід); педагогічна технологія як засіб-процес (процесуальний підхід); педагогічна технологія як науковий напрям (методологічний підхід) та педагогічна технологія як багатовекторний процес (інтеграційний підхід) [7].

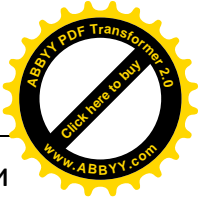
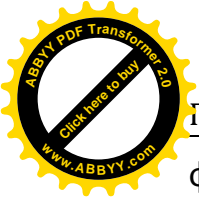
Мета статті – з'ясувати особливості тлумачення поняття «здоров'язберезувальні технології» і можливості його застосування для обґрунтування педагогічних технологій у системі формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ.

Виклад основного матеріалу. Серед багатоаспектних тлумачень поняття «педагогічні технології» ми поділяємо тлумачення зазначеної дефініції В. Беспальком, П. Лузаном, С. Сосоєвою та іншими як педагогічної системи, що за умови спеціально організованої діяльності педагога й учня дозволяє отримати гарантований результат.

У процесі створення педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно-технічних навчальних закладів постають питання щодо технологічних особливостей цього процесу і можливості використання різних здоров'язберезувальних технологій. Аналіз поняття «здоров'язберезувальні технології» свідчить про ще більшу неоднозначність у своєму визначенні та розумінні, ніж для поняття «педагогічні технології». Насамперед визначимося з метою застосування здоров'язберезувальних технологій у закладах освіти. Для цього скористаємося слушною думкою Н. Смірнова щодо існування трьох стратегій у здоров'яспрямованій діяльності навчального закладу [10]. Отже, здоров'язберезувальні технології забезпечують реалізацію:

1) стратегії вимушених заходів, що становлять окремі дії та локальні програми. Виконання цих заходів обумовлено низьким рівнем здоров'я учнів і погіршенням стану їх здоров'я протягом навчання, широкою розповсюдженістю шкідливих звичок. Особливість цієї стратегії полягає в її локальності і відсутності систематичної і комплексної здоров'яспрямованої діяльності;

2) стратегії формування медичної інфраструктури навчального закладу, яка проявляється в бажанні адміністрації створити розгалужену медичну частину навчального закладу і максимально наповнити її сучасним медико-фізіологічним обладнанням для впровадження сучасних технологій діагностики, профілактики і лікування. В освітньому закладі створюються фітобари, кімнати гірського повітря, соляні кімнати,

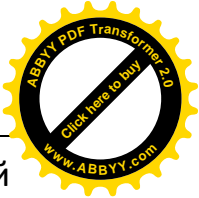
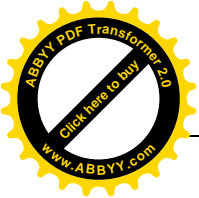

фізіотерапевтичні та стоматологічні кабінети тощо. Позитивними моментами цієї стратегії, на нашу думку, виступають випадки раннього виявлення і своєчасного лікування захворювань, профілактика гострих респіраторних захворювань. Уважаємо, що дієвість цієї стратегії недостатня, але порівняно зі стратегією вимушених мір, звичайно, більш висока. Головними недоліками цього напрямку в діяльності навчального закладу є формування пріоритету медичної галузі у збереженні здоров'я особистості, перекладання відповідальності за стан власного здоров'я на інших, значні фінансові витрати на розвиток матеріальної бази;

3) стратегії здоров'язбережувальної педагогіки, яка заснована на пріоритетах психолого-педагогічних принципів у здоров'яспрямованій діяльності педагогічного й учнівського колективів. Ця стратегія, безумовно, є найбільш перспективною і дієвою, бо спрямована на формування ціннісного ставлення до фізичного, психічного, соціального і духовного здоров'я в учнів різного віку. Тобто формуються світоглядні установки, позитивна мотивація до здорового способу життя, засвоюються знання, вміння і навички здоров'язбережувальної поведінки. Саме з цією стратегією пов'язують можливість розвитку і впровадження у навчально-виховний процес здоров'язбережувальних технологій.

Ми також вважаємо, що у закладах освіти цілі застосування здоров'язбережувальних технологій знаходяться у контексті досягнення мети освіти, а саме розвитку людини як найвищої цінності суспільства і формування особистості, здатної до свідомого самостійного вибору такого способу життя, який забезпечить збереження і зміцнення її здоров'я.

Назва технологій «здоров'язбережувальні» окреслює їх мету – збереження здоров'я. У цьому випадку поза увагою залишаються не менш важливі завдання: зміцнення і формування здоров'я. Під формуванням здоров'я ми розуміємо формування ціннісного ставлення до здоров'я, культури здоров'я в учнів [3; 6]. Слід зауважити, що застосування будь-якої технології в освіті не має завдати шкоди здоров'ю учня. Освіта у цілому, як діяльність, має бути безпечною для здоров'я учнів. Отже, термін «здоров'язбережувальні» не повністю відображає мету і завдання технологій, спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я, формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів. Тому термін «здоров'язбережувальні технології» ми вважаємо дискусійним.

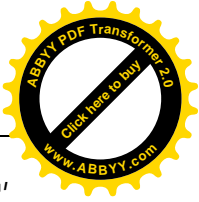
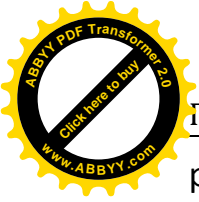

Аналіз тлумачень сутності здоров'язберезувальних технологій дозволяє зробити висновок про те, що існують принаймні дві різні точки зору. Одна з них зводить здоров'язберезувальні технології до методів і засобів для забезпечення санітарно-гігієнічних умов навчання і виховання, які сприятимуть збереженню і зміцненню здоров'я учасників навчально-виховного процесу. Так, до здоров'язберезувальної освітньої технології відносять систему, що створює максимально можливі умови для збереження, зміцнення і розвитку духовного, емоційного, інтелектуального та фізичного здоров'я всіх суб'єктів освіти [5]. В. Сонькін під здоров'язберезувальною технологією розуміє сукупність умов навчання, раціональної організації навчального процесу, достатнього і раціонально організованого рухового режиму. Якщо взяти цю точку зору за основу тлумачення здоров'язберезувальних технологій, то ми свідомо обмежуємо можливості освіти забезпеченням тільки санітарно-гігієнічних умов навчально-виховного середовища, які і так є обов'язковими для виконання у закладах освіти.

Ми поділяємо погляди науковців, які стверджують, що здоров'язберезувальні технології мають забезпечувати формування культури здоров'я, ціннісного ставлення до здоров'я, позитивної мотивації до здорового способу життя в учнів і таким чином сприяють збереженню і зміцненню їх здоров'я. Наприклад, у Н. Смірнова знаходимо, що здоров'язберезувальні освітні технології – це психолого-педагогічні технології, програми, методи, які спрямовані на виховання в учнів культури здоров'я; особистісних якостей, які б сприяли збереженню і зміцненню здоров'я; формуванню уявлень про здоров'я як цінності, мотивації до здорового способу життя [10].

Отже, з одного боку, ми маємо справу з технологіями формування культури здоров'я, ціннісного ставлення до здоров'я, навичок здорового способу життя (тобто, здоров'язберезувальну технологію можна розглядати як педагогічну), а з другого – з технологіями, спрямованими на забезпечення у навчальних закладах умов для збереження, зміцнення і формування здоров'я суб'єктів навчально-виховного процесу (тоді до педагогічних технологій вони не мають жодного відношення).

Значна кількість педагогічних технологій, у тому числі здоров'язберезувальних, викликає необхідність їх класифікації. Так, Г. Селевко пропонує класифікувати освітні технології на основі таких критеріїв:

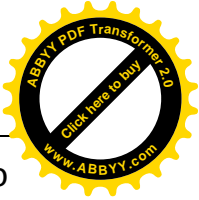
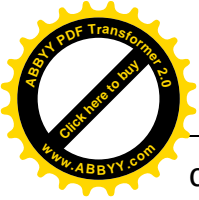
рівень і характер застосування, філософська основа, методологічний підхід, провідний фактор розвитку, механізм передачі і засвоєння досвіду, орієнтація на особистісну сферу і ключові компетентності індивіда, характер змісту і структури, вид соціально-педагогічної діяльності, тип управління навчально-виховним процесом, домінуючі методи і засоби, організаційні форми, провідні засоби, підходи до дитини й орієнтація педагогічної взаємодії, напрям модернізації і ставлення до традиційної освітньої системи, категорія об'єктів педагогічного впливу [7].

Уважаємо, що для класифікації здоров'язберезувальних технологій такий підхід недоцільний. З існуючих класифікацій більш поширеною є класифікація здоров'язберезувальних технологій залежно від методів і форм роботи. Виділяють медико-гігієнічні, фізкультурно-оздоровчі технології, екологічні, технології забезпечення безпеки життєдіяльності, здоров'язберезувальні освітні технології [4].

До медико-гігієнічних технологій відносять контроль і забезпечення санітарно-гігієнічних умов внутрішньошкільного (навчально-виховного) середовища відповідно до вимог ДержСанПіНу: дотримання чистоти в навчальному закладі, обмеження навчального навантаження, раціональний розклад уроків тощо. Також серед цієї групи технологій називають диспансеризацію, вітамінізацію, лікування й профілактику деяких захворювань на базі навчального закладу тощо [4].

Фізкультурно-оздоровчі технології – найбільш поширені серед загальноосвітніх та професійних навчальних закладів. Мета фізкультурно-оздоровчих технологій, з одного боку, полягає в отриманні неспецифічного ефекту, а саме – у підвищенні резистентності організму, що досягається загартовуванням, заняттями оздоровчою фізичною культурою на свіжому повітрі, а з другого – у досягненні специфічного для фізичної культури ефекту, зокрема розвитку основних фізичних якостей людини (м'язова сила, швидкість, спритність, гнучкість, загальна витривалість).

Екологічні здоров'язберезувальні технології спрямовані на створення природовідповідних, екологічно оптимальних умов для життя і діяльності людини, встановлення гармонійних відносин з довкіллям, рослинним і тваринним світом. У навчальному закладі можливості екологічних технологій реалізуються шляхом створення й утримання «живого куточка», озеленення в рекреаціях та навчальних і виробничих приміщеннях, догляду за прилеглою територією тощо. Уважаємо, що за

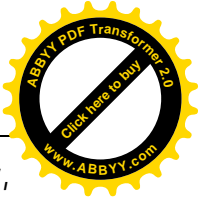
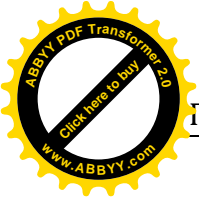

суттю екологічні здоров'язбережувальні технології наближені до медико-гігієнічних, хоча мають набагато більше можливостей для здоров'яспрямованої діяльності в навчальних закладах.

Виділення окремо технологій забезпечення безпеки життєдіяльності пов'язано, на нашу думку, з одного боку, з досягненням біологічної мети будь-якого живого організму, у тому числі людини: вижити в постійно змінних умовах довкілля, а з другого боку, зі значним ризиком виникнення техногенних ситуацій, загрозливих для здоров'я людини. Ці технології відносяться до безпеки життєдіяльності людини, їх мета полягає у засвоєнні людиною правил поведінки в різних виробничих і побутових ситуаціях: навички поведіння на дорогах (як пішохода, так і водія), навички надання долікарської допомоги, правила поведіння в небезпечних ситуаціях (пожежа, повінь, дорожньо-транспортна пригода, отруєння хімічними або харчовими речовинами). Реалізація технологій забезпечення безпеки життєдіяльності відбувається шляхом упровадження в навчальний план різних освітніх закладів, у тому числі професійно-технічних, предмета «Основи безпеки життєдіяльності».

Отже, згідно з цією класифікацією медико-гігієнічні й екологічні технології спрямовані на забезпечення гігієнічних умов, тому з точки зору нашого тлумачення здоров'язбережувальних технологій до них не відносяться.

В основі іншої класифікації здоров'язбережувальних технологій лежить характер їх дії. За цією класифікацією здоров'язбережувальні технології поділяють на захисно-профілактичні, компенсаторно-нейтралізуючі, стимулюючі та інформаційно-навчальні. Захисно-профілактичні технології спрямовані на захист людини від несприятливих для здоров'я впливів. Компенсаторно-нейтралізуючі – на компенсацію того, чого не вистачає організму для повноцінної життєдіяльності, або на часткову нейтралізацію негативних впливів навколишнього середовища. Наприклад, в освітньому закладі це можуть бути фізкультпаузи і фізкультхвилинки, які частково нейтралізують статичність уроків, стресогенний вплив навчального навантаження або компенсують нестачу рухової активності. Сюди ж можна віднести і вітамінізацію, використання йодованої солі тощо. Окреме застосування фізкультпауз і фізкультхвилин, на наш погляд, важко назвати технологією. Мабуть, вони є одним із засобів раціональної організації навчально-виховного процесу.

Стимулюючі технології дозволяють активізувати власні сили організму, використовувати його ресурси для подолання небажаного як емоційного, так і функціонального стану. Типовими прикладами стимулюючих технологій виступають загартовування, фізичні навантаження, методи психотерапії, використання природних стимуляторів (елеутерокок, ехінацея, чай, кава). Знов-таки важко назвати ці засоби здоров'язбережувальними технологіями професійно-технічного навчального закладу.

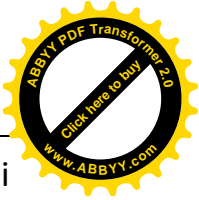
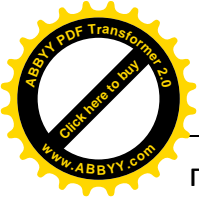
Для оволодіння учнями, педагогами, батьками знаннями для досягнення необхідного рівня грамотності про своє здоров'я фактори, що впливають на нього, використовують інформаційно-навчальні технології. Прикладом можуть бути різноманітні освітні, навчальні, виховні програми для учнів, їх батьків та педагогів. У контексті тлумачення педагогічної технології як системи також спірним є виокремлення такої групи здоров'язбережувальних технологій.

Отже, аналіз класифікації здоров'язбережувальних технологій за характером дії свідчить про неможливість її застосування у процесі здоров'яспрямованої діяльності у закладах професійно-технічної освіти.

Існує також класифікація освітніх здоров'язбережувальних технологій, яка передбачає їх поділ залежно від предмета впливу на: організаційно-педагогічні, психолого-педагогічні, навчально-виховні, соціально адаптуючі та особистісно розвивальні. Організаційно-педагогічні технології визначають структуру навчального процесу, що частково визначено в ДержСанПіНі; психолого-педагогічні пов'язані з безпосередньою роботою педагога на уроці, його впливом на учня протягом уроку, психолого-педагогічним супроводом освітнього процесу; навчально-виховні технології включають програми з формування культури здоров'я, мотивації до здорового способу життя, профілактику шкідливих звичок у вихованців, просвітницьку роботу з батьками; соціально адаптуючі та особистісно розвивальні технології забезпечують формування і зміцнення психологічного здоров'я учнів, підвищення ресурсів психологічної адаптації особистості [4].

У Н. Смірнова знаходимо класифікацію, яка відповідає нашим уявленням про здоров'язбережувальні технології. Так, здоров'язбережувальні освітні технології автор поділяє на дві групи: психолого-педагогічні та навчально-виховні [10]. Психолого-педагогічні – це технології здоров'язбережувальної організації освітнього процесу на уроках і під час позанавчальної роботи з учнями (по суті об'єднані організаційно- та

психолого-педагогічні технології в одну групу). Навчально-виховні спрямовані на оволодіння учнями принципами і практиками здорового способу життя, на виховання у них культури здоров'я; їх основна мета полягає у формуванні позитивної мотивації до здорового способу життя і ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих (уважаємо, що тут спостерігається об'єднання навчально-виховних, соціально адаптуючих та особистісно розвивальних здоров'язберезувальних технологій з попередньої класифікації). Відношення зазначених груп засобів до технологій не викликає сумніву. Однак чи можна їх назвати здоров'язберезувальними? Ці технології відповідають сучасним потребам суспільства не тільки у збереженні здоров'я учнів, але і у його зміцненні і формуванні ціннісного ставлення до здоров'я. Отже, на нашу думку, здоров'язберезувальні технології необхідно розглядати як різновид педагогічних, і тоді вважаємо за доцільне використовувати термін «педагогічні технології формування ціннісного ставлення до здоров'я».

Висновки. Аналіз тлумачення понять «педагогічні технології» та «здоров'язберезувальні технології» дає підстави зробити такі висновки:

1) будь-яка педагогічна технологія має забезпечувати збереження здоров'я учнів у процесі їх навчання і виховання;

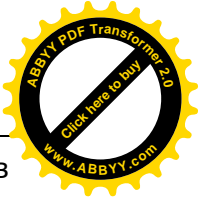
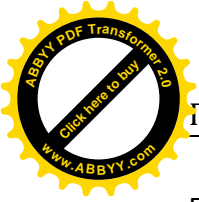
2) здоров'язберезувальні технології є різновидом педагогічних, мета яких полягає не лише у збереженні здоров'я учнів ПТНЗ, а і у його зміцненні і формуванні ціннісного ставлення до здоров'я. Отже, застосування поняття «здоров'язберезувальні технології» залишається дискусійним;

3) вважаємо за доцільне використовувати лексеми «педагогічні технології, спрямовані на збереження і зміцнення здоров'я», «педагогічні технології формування ціннісного ставлення до здоров'я» замість «здоров'язберезувальні технології»;

4) у педагогічній системі формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ мають застосовуватися основні та додаткові технології (за Н. Щурковою), які гарантують одержання результату, а саме: підвищення рівнів ціннісного ставлення до здоров'я в учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Енциклопедія освіти / [голов. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

3. Єжова О. О. Концепція формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно-технічних навчальних закладів / О. О. Єжова // Теоретичні питання культури, освіти та виховання : зб. наук. пр. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2009. – Вип. 38. – С. 36–40.
4. Здоровьесберегающие технологии в образовательном процессе / [авт.-сост. С. А. Цабыбин]. – Волгоград : Учитель, 2009. – 172 с.
5. Науменко Ю. В. Современная практика здоровьесберегающего образования / Ю. В. Науменко // Валеология. – 2006. – № 3. – С. 44–52.
6. Оржеховська В. М. Методологічні засади діяльності освітнього закладу, спрямованої на здоров'я / В. М. Оржеховська, О. О. Єжова // Психологія і педагогіка : вісник АПН України. – 2009. – № 4. – С. 5–17.
7. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. / Г. К. Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2006. – Т. 1. – 816 с. – (Серия «Энциклопедия образовательных технологий»).
8. Слостенин В. А. Педагогика : учеб. / Слостенин В. А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н. ; под ред. В. А. Слостенина. – М. : Академия, 2008. – 576 с.
9. Словник основних термінів і понять з превентивного виховання / [Оржеховська В. М., Федорченко Т. Є., Габора Л. І. та ін.] ; під заг. ред. В. М. Оржеховської. – Тернопіль : Терно-граф, 2007. – 200 с.
10. Смирнов Н. К. Руководство по здоровьесберегающей педагогике. Технологии здоровьесберегающего образования / Н. К. Смирнов. – М. : АРКТИ, 2008. – 288 с.

РЕЗЮМЕ

О. А. Єжова. Здоровьесберегающие технологии в педагогической системе формирования ценностного отношения к здоровью у учащихся профессионально-технических учебных учреждений.

На основе анализа понятий «педагогические технологии» и «здоровьесберегающие технологии» сделан вывод о частичном несоответствии понятия «здоровьесберегающие технологии» цели педагогической системы формирования ценностного отношения к здоровью у учащихся профессионально-технических учебных учреждений. Предложено использование лексики «педагогические технологии формирования ценностного отношения к здоровью».

Ключевые слова: педагогические технологии, здоровьесберегающие технологии, формирование ценностного отношения к здоровью.

SUMMARY

O. Yezhova. Health saving technology in educational system of formation of values related to health among students of vocational educational establishments.

Based on analysis of the terms «educational technology» and «health saving technology» concluded that the concept «health saving technology» does not fully meet the objective of the educational system of formation of values in relation to the health of students in vocational educational establishments. Proposed use of the lexeme «educational technology formation of values related to health».

Key words: educational technology, health saving technology, formation of values in relation to the health.